

*Гончарова-Ільїна Т. О.,
старший викладач кафедри іноземних мов
Херсонського національного технічного університету*

ПОНЯТТЯ МОВНОГО ТРАНСФЕРУ ТА ЙОГО РОЛЬ У МОДЕЛЯХ ЗАСВОЄННЯ ТРЕТЬОЇ МОВИ

Анотація. У статті розглядається поняття мовного трансферу як ключового поняття в галузі засвоєння третьої мови, що останні двадцять років виокремилася в самостійне субполе в дослідженні засвоєння третьої мови на тлі актуальності вивчення мультилінгвізму як соціокультурного феномена. Наводиться порівняльний аналіз понять «інтерференція», «трансференція», «мовний трансфер», а також описується роль мовного трансферу в теоретичних моделях засвоєння третьої мови. Відзначається, що мовний трансфер має як позитивні (сприятливі або полегшуючі) прояви, так і негативні (несприятливі або неполегшуючі). Наводиться характеристика моделей засвоєння третьої мови з визначенням типу трансферу та його джерела. Відзначається, що нині жодна з описаних моделей не має виключної першості й достатнього емпіричного підтвердження, тому існує нагальна необхідність у подальших дослідженнях у зазначеному напрямі. Пропонуються результати емпіричного дослідження над студентами, які вивчають французьку мову як третю на базі різного рівня засвоєння другої мови (англійської), за результатами якого виявлено прояви як позитивного, так і негативного мовного трансферу різних типів (фонетичного або фонологічного, граматичного, лексичного, а також морфологічного), що відповідає комбінації моделей ТРМ (моделі типологічної першості), SM (модель скальпеля) та LPM (модель лінгвістичної близькості), оскільки саме ці моделі визнають як позитивні, так і негативні прояви мовного трансферу та не визначають першу або другу мову його джерелами за замовченням. Окреслюються перспективи подальших досліджень щодо уточнення моделей засвоєння третьої мови з урахуванням усіх типів мовного трансферу та визначенням його джерел на конкретних випадках під час аналізу отриманих емпіричних даних.

Ключові слова: мовний трансфер, засвоєння третьої мови, мультилінгвізм, інтерференція, трансференція.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку суспільства зумовлює особливий інтерес науковців до феномена мультилінгвізму. Актуальність вивчення мультилінгвізму як соціокультурного феномена полягає в тому, що оперування кількома мовами є необхідною умовою успішної життєдіяльності людини і спільнот в епоху глобалізації, оскільки глобалізація передбачає як свого елемента взаємопроникнення та інтеграцію матеріальних і духовних компонентів різних соціальних культур. Тому найважливішою умовою освоєння чужої культури є оволодіння її формами й насаперед мовами.

Дослідження оволодіння мовою вже давно розрізняють тих, хто набуває першої та другої мови, визнаючи потенційно різні шляхи й результати та проводячи систематичне дослідження цих сценаріїв засвоєння мов. Однак лише останнім часом, протягом останніх 20 років, відмінність між тими, хто

здобуває другу та третю мову, почала розглядатися з особливим інтересом. Визнання того, що здобуття другої та третьої мови є різними процесами, є важливим кроком як для дослідження другої мови (далі – М2), так і для третьої мови (далі – М3), що значно поглибило вивчення мультилінгвізму [7]. Засвоєння третьої мови (Third Language Acquisition/TLA/L3A) в англійській прикладній лінгвістиці останні двадцять років виділилося в окреме субполе дисципліни. Запропоновані різноманітні теоретичні моделі засвоєння М3. Більшість моделей засвоєння М3 розроблені в рамках парадигми досліджень поглиблення знань другої мови. Розглядаючи дослідження М3, що з'явилися в останні десятиліття двадцятого століття, можна виділити центральну тему, що стосується трансферу/крослінгвістичного впливу (CLI) [7]. Розгляд моделей, запропонованих дослідниками, потребує уточнення понятійного апарату, зокрема поняття мовного трансферу, оскільки саме цей термін є ключовим у дисципліні засвоєння третьої мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття мовної інтерференції закріпилося в лінгвістиці завдяки праці У. Вайнрайха «Мовні контакти», уперше опублікованому як перший номер серії «Публікації нью-йоркського лінгвістичного гуртка» в 1953 році. Пізніше до питання про взаємний вплив мов звернулися багато вчених, серед яких варто відзначити В.А. Виноградова, Л.В. Щербу, В.Н. Ярцеву, Г.М. Вишневу й У. Вайнрайха. Незважаючи на високий інтерес до проблем вивчення взаємовпливу та взаємодії проникнення мов, процес дослідження цього явища протікав неоднорідно, що суттєво позначилося згодом на інтерпретації терміна «інтерференція».

Метою статті є висвітлення проблеми мультилінгвізму в ракурсі засвоєння третьої мови як перспективного напрямку досліджень сучасної лінгвістики. Завданнями дослідження є розгляд моделей засвоєння третьої мови та ролі в них феномена мовного трансферу, визначення цього поняття та його відмінностей від більш поширених термінів інтерференції та трансференції.

Виклад основного матеріалу. У рамках вітчизняних лінгвістичних навчань можна умовно виділити три основні підходи до трактування поняття «інтерференція»:

1) позиція, що підкреслює виражено негативний характер інтерференції;

2) позиція, що підкреслює позитивний характер інтерференції;

3) позиція, що підкреслює факт взаємопроникнення контактуючих систем, а не характер взаємовпливу («нейтральний» характер інтерференції) [3, с. 11].

Більшість лінгвістів, серед яких А.Є. Карлінський, В.А. Виноградов, Н.Б. Мечковська, Л.В. Щерба, В.Ю. Розенцвейг

і М.Ю. Розенцвейг, відзначали її негативний характер, представляючи інтерференцію як певне «відхилення від норми» в мові білінгва. Згідно з визначенням В.Ю. Розенцвейга, інтерференція – «це порушення білінгвом правил співвіднесення контактуючих мов, яке проявляється в його мовленні у відхиленні від норми» [4, с. 4].

У рамках першого підходу, що підкреслює негативний характер інтерференції, можна умовно виділити дві основні точки зору, згідно з якими інтерференція – це:

1) процес впливу доміантної (рідної) мови на ту, що вивчається, наслідком чого є відхилення від норми в мовленні білінгва;

2) безпосередньо помилки й відхилення від норм мови, що вивчається, спричинені впливом доміантної (рідної) мови. Цю точку зору поділяють, наприклад, такі дослідники, як А.С. Карлінський, В.Ю. Розенцвейг, М.Ю. Розенцвейг. Серед авторів, які відзначають позитивний вплив інтерференції з погляду перенесення знань загальнотипологічного характеру під час взаємодії контактуючих мов, іншими словами, що розглядають явище інтерференції як «транспозицію навичок з однієї мови в іншу», можна відзначити О.М. Єршову, М.К. Назарову та Ю.А. Жлуктенко. Однак ця точка зору є менш поширеною порівняно з попередньою [3].

Значно більше послідовників дотримуються третього підходу, в основі якого лежить «сам факт проникнення однієї мови в іншу», який, у свою чергу, може мати як негативний, так і позитивний характер [1, с. 37]. Важливо відзначити, що натепер саме цей підхід найбільш популярний у зарубіжній лінгвістиці.

Уже у 80-х роках ХХ сторіччя визнано той факт, що інтерференція є одним із основних факторів, що визначають міжмовну компетенцію й ефективність того, хто навчається. З плином часу інтерференція перестала сприйматися як явище суто негативне, так як межі сприйняття і трактування цього феномена розширилися. Висловлені перші думки про відсутність необхідності обмежуватися тільки двома мовами, де рідна позиціонується виключно як доміантна; отже, інтерференція стала розглядатися на прикладі взаємодії більшої кількості мов [3].

Нині більшість зарубіжних лінгвістів трактують інтерференцію як взаємоперенесення мовних рис у мові білінгва або мультілінгва [8; 9; 10; 13]. Найбільш уживаним англійським терміном у цьому випадку є «(language) transfer», однак зустрічаються й інші еквіваленти, наприклад, L1 interference, linguistic interference, crosslinguistic influence, transference, interference, які вживаються в рамках різних підходів до явища інтерференції. Що стосується термінологічного апарату, необхідно насамперед відзначити, що єдності в уживанні і трактуванні як самого явища інтерференції, так і його суміжних спеціальних термінів у світовій лінгвістиці немає. Більшість дослідників пропонують розглядати інтерференцію як негативне явище, а трансференцію – як перенесення загальнотипологічних властивостей мовних систем, що не чинять негативного впливу на мовлення білінгва іноземною мовою, тобто як явище позитивне. Іншими словами, під час трансференції «мова, що впливає, не викликає в мові, що вивчається, «порушень норми, але стимулює вже наявні в ній закономірності» [3].

В англійській лінгвістиці зустрічаються обидва терміни: інтерференція (interference) і трансференція (transference), а також термін, що має найбільш загальний зміст – (language)

transfer, контекстуальне значення якого залежить від сфери вживання або слів, що супроводжують. Французький психолінгвіст Ф. Грожан використовує в роботах терміни «transfer» та «interference», які, на його думку, повинні бути розмежовані в уживанні з погляду динаміки і статичності прояву в мові. Дослідник вважає, що інтерференція (interference) проявляється в мові незакономірно, на відміну від трансферу (transfer), який є постійним «нагадуванням» про рідну мову в мовленні іноземною. Як приклад такого постійного «маркера» Ф. Грожан наводить наявність іншомовного акценту [11].

У роботі ми виходимо з погляду самого факту взаємопроникнення контактуючих мовних систем, який розуміємо як мовний трансфер або крос-лінгвістичний вплив, у якому виділяємо явища негативного та позитивного характеру.

Більшість моделей засвоєння МЗ розроблені в рамках парадигми досліджень поглиблення знань другої мови. Гонзалес Алонсо та Ротман класифікували моделі засвоєння МЗ з погляду ролі мовного трансферу. Вони спочатку узагальнили чотири логічні можливості: (i) відсутність трансферу, (ii) М1 як джерело трансферу за замовчуванням, (iii) М2 як джерело трансферу за замовчуванням, (iv) джерелом трансферу може бути або М1, або М2 [12]. Жодна формальна модель у літературі не базується на (i) або (ii), але деякі дослідники стверджують, що М1 за замовчуванням має найбільший вплив на засвоєння МЗ. Більшість досліджень ураховують (iii) та (iv), які формалізовані щонайменше в п'яти моделях: модель фактора статусу М2 або L2SF [5], модель кумулятивного вдосконалення СЕМ [6], типологічна модель першості ТРМ [12], модель скальпеля SM [14] і модель лінгвістичної близькості LPM [18].

L2SF, модель початкових етапів засвоєння, стверджує, що М2 за замовчуванням є джерелом трансферу на початкових стадіях вивчення МЗ. СЕМ розглядає початкові етапи та подальший розвиток і стверджує, що й М1, й М2 можуть бути джерелом трансферу в разі специфічної подібності між МЗ та однією з попередніх мов, отже, «мовний трансфер є завжди лише сприятливим» [6]. ТРМ також розглядає лише початкові етапи розвитку, але подібно до СЕМ стверджує, що ні М1, ні М2 не є джерелом трансферу за замовчуванням. Однак, на відміну від СЕМ, ТРМ виводить гіпотезу, що попередній вплив на мову зумовлюється типологічною або структурною схожістю, що визначається її сприйняттям учнями [12]. Дві останні моделі, SM та LPM, стверджують, що в разі абстрактних структурних подібностей трансфер може відбуватися або з М1, або М2, або з обома ними й залежить від різноманітних чинників. Цей погляд суперечить ТРМ, яка стверджує, що, коли учні визнають типологічну близькість, відбудеться повний або «гуртовий» чи «нерозбірливий» трансфер з однієї з раніше придбаних мов на початкових стадіях засвоєння МЗ, виключаючи будь-який вплив з іншої мови [17]. Модель скальпеля, однак, заперечує можливість такого «нерозбірливого» трансферу, наголошуючи, що в процесі засвоєння відбувається чітке, майже хірургічне виділення мовних властивостей, які підлягають трансферу [14]. Крім того, ТРМ, SM та LPM стверджують, що трансфер може бути сприятливим або несприятливим, на відміну від СЕМ, яка зумовлює лише сприятливий вплив однієї з раніше засвоєних мов [16].

У роботі ми мали змогу спостерігати процес засвоєння третьої мови студентами немовних факультетів, які вивчають англійську та французьку мови. Статус М 2 (англійська) –

8–9 рік вивчення, рівень володіння A2-B1, статус M3 (французька) – 1–2 рік вивчення, рівень володіння початкової-A2. Отже, особливостями засвоєння M3 в цій групі є початкова стадія засвоєння – M3, середній рівень засвоєння – M2, середній вік студентів – 18–20 років. За результатами спостережень можна визначити такі типи мовного трансферу та моделі крос-лінгвістичного впливу:

1) Фонологічний трансфер. Неполегшуючий, переважно з M2. Наприклад, вимова французьких звуків [t], [d] у більшості студентів відбувається на основі засвоєної норми англійської мови, хоча фонетично вони ближче до їхньої вимови в рідній мові.

2) Граматичний трансфер. Мають місце прояви як полегшуючого, так і неполегшуючого впливу, переважно з M2. Наприклад, негативний трансфер відбувається в розташуванні прикметників, які у французькій мові переважно займають позицію після іменників, але під впливом M2 та M1 часто уживаються студентами перед ними. Приклади позитивного (полегшуючого трансферу) з M2: уживання зворотів *Il est/Elle est* у M3 (близькі до зворотів *It is/There is*), використання артиклів, час *Futur Proche* в M3 (за аналогією до конструкції “to be going to” тощо).

3) Лексичний трансфер. Спостерігався як позитивний лексичний трансфер (когнати), так і негативний (калька, «хибні друзі»), як з M1, так і з M2.

4) Морфологічний трансфер. Переважно спостерігався позитивний трансфер з M2 на основі вивчення принципів словотворення. Наприклад, якщо студентам відома модель, відповідно до якої англійські й французькі прикметники утворюють прислівники, це робить можливим розуміння французьких прислівників спільного кореня з англійським під час читання французькою мовою; наприклад, англ. – *difficult* (важкий) – *difficultly* (важко); фр. – *difficile* (важкий) – *difficilement* (важко). Порівняйте також: президент – президентський; *president* – *presidential* (англ.); *président* – *présidentiel*, *-le* (фр.). Не менш важливими факторами, що визначають ступінь виводимості, є характер співвіднесеності еквівалентів і словотворчих елементів у першому й другому іноземних мовах (або в усіх трьох мовах), а також фактор регулярності, що означає відповідність певному словотвірному типу в іноземній мові як найбільш частотних елементів певного типу [2]. Так, французький суфікс *-té* має регулярну відповідність *-ty* в англійській мові: наприклад, краса – *beauty* (англ.) – *beauté* (фр.); гідність – *dignity* (англ.) – *dignité* (фр.); винятковість (ексклюзивність) – *exclusivity* (англ.) – *exclusivité* (фр.); французький суфікс *-eux* має регулярну відповідність *-ous* в англійській мові: наприклад, смачний – *delicious* (англ.) – *délicieux* (фр.); великодушний – *generous* (англ.) – *généreux* (фр.); інфекційний – *infectious* (англ.) – *infectueux*, *-se* (фр.) [2].

Висновки. Отже, засвоєння третьої мови є перспективним напрямом дослідження соціокультурного феномена мультілінгвізму й окремим субполем засвоєння другої мови, що викликає інтерес сучасних дослідників протягом останніх двадцяти років. Поняття мовного трансферу/крос-лінгвістичного впливу є ключовим терміном у понятійному апараті вищезазначеної галузі прикладної лінгвістики та лежить в основі побудови моделей засвоєння третьої мови, які нині підлягають подальшому вивченню та уточненню. Виходячи зі спостережень автора статті над студентами, які вивчають французьку мову як третю на базі різного рівня засвоєння другої мови (анг-

лійської), виявлено прояви як позитивного (полегшуючого), так і негативного (неполегшуючого трансферу) різних типів (фонологічного, граматичного, лексичного й морфологічного), що відповідає комбінації моделей ТРМ (моделі типологічної першості), SM (модель скальпеля) та LPM (модель лінгвістичної близькості), оскільки саме ці моделі визнають як позитивні, так і негативні прояви мовного трансферу та не визначають першу або другу мову його джерелами за замовчанням. Для уточнення результатів і категоризації висновків необхідні подальші дослідження та збирання емпіричних даних.

Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо в розширенні практичних результатів спостережень за тими, хто вивчає французьку мову як M3 на основі M2 (англійської), збиранні даних про приклади проявів мовного трансферу й уточненні моделей засвоєння третьої мови з погляду крослінгвістичного впливу. Також перспективним ми вважаємо розроблення методичного підходу до викладання третьої мови (французької), який сприяв би проявам позитивного мовного трансферу та мінімізував його негативний вплив.

Література:

1. Вишнева Г.М. Интерференция и акцент: (На материале интонац. ошибок при изучении неродного языка) : дисс. ... докт. филол. наук. Санкт-Петербург, 1993. 373 с.
2. Максютин О.В. К вопросу о критериях выводимости слов-когнатов при обучении французскому как второму иностранному языку. *Молодой ученый*. 2015. № 10. С. 1215–1217. URL: <https://moluch.ru/archive/90/18895/> (дата обращения: 12.01.2020).
3. Попова М.В. Сравнительный анализ понятийного содержания терминов «трансфер», «трансференция» и «интерференция» в отечественной и зарубежной лингвистике. *Актуальные вопросы современной филологии и журналистики*. 2018. № 2 (29). С. 10–13.
4. Розенцвейг В.Ю. Языковые контакты: лингвистическая проблематика. Ленинград : Наука, 1972. 80 с.
5. Bardel C. & Falk Y. (2012), Behind the L2 Status Factor: A Neurolinguistic Framework for L3 Research. In J. Cabrelli Amaro, S. Flynn & J. Rothman (Eds.), *Third Language Acquisition in Adulthood* (pp. 61–78), Amsterdam : John Benjamins.
6. Berkes É. & Flynn S. (2012), Further Evidence in Support of the Cumulative-Enhancement Model, In J. Cabrelli Amaro, S. Flynn & J. Rothman (Eds.), *Third Language Acquisition in Adulthood* (pp. 143–164), Amsterdam : John Benjamins.
7. Cabrelli J., Iverson M. *Third Language Acquisition*. URL: https://www.researchgate.net/publication/320394588_Third_language_acquisition (last accessed: 10.01.2020).
8. Cenoz J., Hufeisen B. & Jessner U. *Cross-linguistic influence in third language acquisition: Psycholinguistic perspectives*. Clevedon : Multilingual Matters, 2001.
9. Cook V. *Effects of the L2 on the L1*. Clevedon : Multilingual Matters, 2003.
10. Grosjean F. & Py B. La restructuration d'une première langue: l'intégration de variantes de contact dans la compétence de migrants bilingues. *La Linguistique*. 1991. № 27. P. 35–60.
11. Grosjean, F. An attempt to isolate, and then differentiate, transfer and interference. *International Journal of Bilingualism*. 2011. Vol. 16 (1). P. 11–21.
12. González Alonso J. & Rothman J. (2016), Coming of Age in L3 Initial Stages Transfer Models: Deriving Developmental Predictions and Looking towards the Future, *International Journal of Bilingualism*. doi: 10.1177/1367006916649265.
13. Jarvis S., Pavlenko A. *Crosslinguistic Influence in Language and Cognition*. Abingdon : Routledge, 2008.

14. Slabakova R. (2016), The Scalpel Model of Third Language Acquisition, *International Journal of Bilingualism*. DOI:10.1177/1367006916655413.
15. Treffers-Daller J., Sakel J. Why transfer is a key aspect of language use and processing in bilinguals and L2-users. *International Journal of Bilingualism*. 2012. № 16 (1). P. 3–10.
16. Türker E. Transfer in Third Language Acquisition: A Study of L2 Japanese Influence on the L3 Acquisition of Korean Postpositions. URL: https://www.researchgate.net/publication/322702035_Language_transfer_in_third_language_acquisition_A_study_of_Japanese_influence_on_the_acquisition_of_Korean_for_L1_English_speakers (last accessed: 10.01.2020).
17. Schwartz B.D. & Sprouse R. (1996), L2 Cognitive States and the Full Transfer/Full Access Hypothesis, *Second Language Research* 12 (1), 40–72.
18. Westergaard M., Mitrofanova N., Mykhaylyk R. & Rodina Y. (2016). Crosslinguistic Influence in the Acquisition of a Third Language: The Linguistic Proximity Model, *International Journal of Bilingualism*. DOI:10.1177/1367006916648859.

Honcharova-Ilina T. The concept of language transfer and its role in third language acquisition models

Summary. The article is devoted to the concept of language transfer as a key notion in the field of third language acquisition, which in the last twenty years has stood out as an independent subfield in the study of third language acquisition against the background of the relevance of studying multilingualism as a sociocultural phenomenon.

A comparative analysis of the concepts of “interference”, “transference” and “language transfer” is given. The role of language transfer in theoretical models of third language acquisition is described. It is noted that the language transfer has both positive (facilitating or favorable) manifestations and negative (non-facilitating or unfavorable) ones. The characteristic of the third language acquisition models with the determination of the type of transfer and its sources is proposed. It is noted that at the moment, none of the models has an exclusive primacy and sufficient empirical evidence; therefore, there is an urgent need for further research in this direction. The article offers the results of an empirical study of students studying French as a third language on the basis of different levels of second language acquisition (English), the results of which revealed manifestations of both positive and negative language transfer of various types (phonological, grammatical, lexical and morphological), which corresponds to a combination of TPM models (typological primacy models), SM (scalpel models) and LPM (linguistic proximity models), since these are the models that recognize both positive and negative manifestations of language transfer and do not define either the first or second language as transfer sources by default. The work outlines the prospects for further research to clarify the models of third language acquisition, taking into account all types of language transfer and determining its sources on specific cases in the analysis of empirical data.

Key words: language transfer, third language acquisition, multilingualism, interference, transference.